

บาลีไวยากรณ์คำกลอน

ร้อยกรองกลอนแปด
คู่มือเรียนวิชาบาลีไวยากรณ์

ประพันธ์โดย : พระมหารัตนทวี ธรรมโมโสโก ป.ธ.๓, น.ธ.เอก, พธ.บ.

สอนโดย : พระราชวัชรบัณฑิต (ประนอม ธรรมาลังกาโร) สาสนธรรมาจริยะ

วัดจากแดง สถาบันพระบาฬีโพธิyalััยและติปฐกสิกขาลััย

อำเภอพระประแดง จังหวัดสมุทรปราการ

บาลีไวยากรณ์คำกลอน

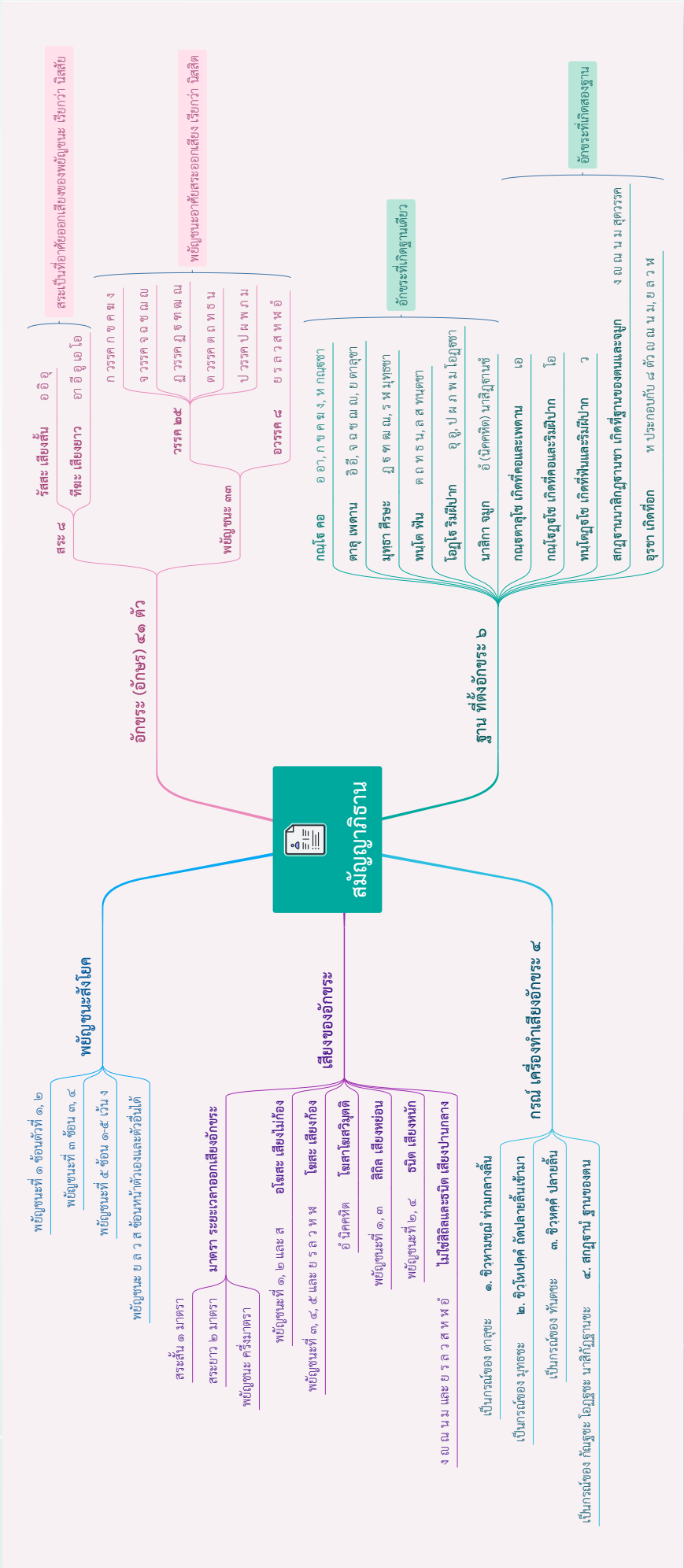
ร้อยกรองแสดงความนอบน้อม

กราบบูชาพระพุทธพิสุทธิศรี
นอบน้อมธรรมเลิศล้ำค่าสง่างาม
นอบน้อมสงฆ์สืบทอดพระสัมพุทธ
อีกคุณครูอุปฌาย์สารพัน

พระบารมีสูงส่งด้วยองค์สาม
ทั้งรูปนามด้วยความดีทุกชีวัน
ให้ผ่องแผ้วปรีดีเปรมเกษมสันต์
รำลึกมั่นบูชาเป็นอาจิณ

บทสวดวิภากรณ ๔ ภาค

อัน**บาลีไวยากรณ์**อักษรศาสตร์
เพื่อรักษาอรรถธรรมคำมุนีท์

แบ่ง**สีภาค**ฝากจำกำหนดไว้
สำหรับชนชวนขวยได้นัยวิชา

อักษรวิธีที่หนึ่งพึงกำหนด
ชื่ออักษรเป็นสระพยัญชนะไว้
สนธิต่ออักษรไว้ในคำอื่น
เรื่องอักษรรู้ไว้ใช้กันมา

สอง**วิธีวิภาค**มากหกส่วน
คือนาม อพยยศัพท์ สมาสนัน

วากยสัมพันธ์อันที่สาม
เป็นประโยชน์อันเดียวกันหมั่นตรวจตรา

ฉันทลักษณะสี่ที่ควรแต่ง
วรรณพฤทธิ มาตราพฤทธิ ลิขิตมี

เมธีปราชญ์รจนาภาษาศิลป์
ทุกแดนดินตามโครงสร้างวางกันมา

หวัชข้อใหญ่ก่อนเรียนเพียรศึกษา
พัฒนาจนชำนาญและว่องไว

ด้วยสองบทสมัญญาภิธานได้
ฐานกรณ์ให้เป็นพื้นฐานการวิชา
พอกลมกลืนมิให้เพี้ยนทางภาษา
วิวัฒนาอย่างดีทุกวี่วัน

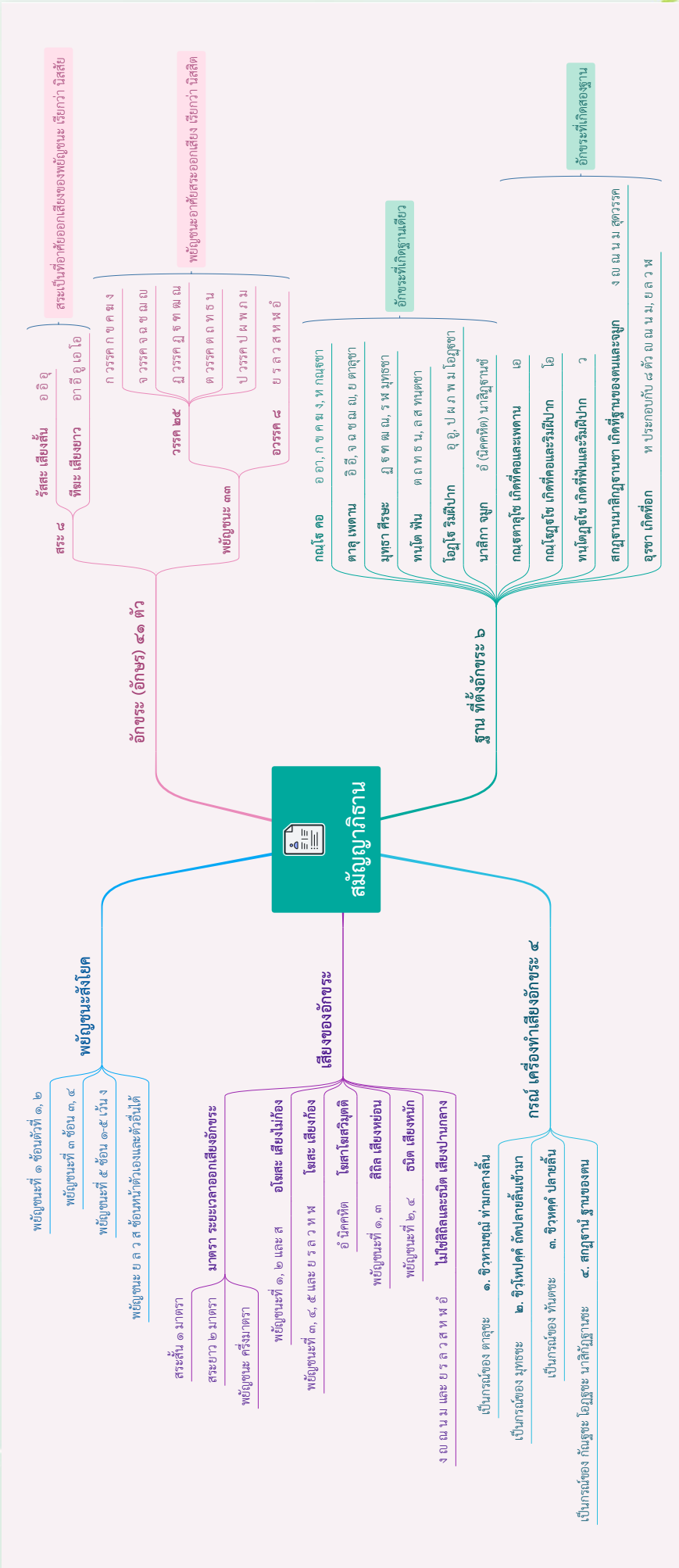
คำพูดควรคู่ภาษาพาสร้างสรรค์
ดัทธิต อัน อาขยาต กิตก์ วิชา

การกความคำพูดสูตรภาษา
ป.ธ.สามสอบกันมาพาเด่นดี
ด้วยแสดงร้อยกรองความตามวิถี
คาถานี้เพราะพริ้งธรรมพระสัมมา

อุ้งกพรวิธ

สมัยญาภิธาน

เนื้อความคำกำหนดรู้ด้วย**อักขระ**
เรียกทั่วกัน**สมัญญานิธาน**
อักขระมีสองอย่างที่ว่าไว้
แปลว่าไว้ **ไม่รู้สิ้น ไม่แข็งคำ**
อักขระ**สี่สิบเอ็ด**บาลีนั้น
อ อา อิ อี อุ ู เอ โอ นัย
ก ข ค ฅ ง วรรณค **ก แรก**
ฎ ฐ ท ฒ ณ วรรณค **ณ มี**
ป ผ พ ภ ม วรรณค **ป ห้า**
ย ร ล ว ส ห พ อ ไว้

อุปการะควรต้องแยกให้แตกฉาน
อภิบาลมิให้ผิดคิดความคำ
เสียง หนังสือ ส่องให้ได้งามขำ
ต้องจดจำที่ละส่วนชวนชื่นใจ
แปดตัวพลันชื่อ **สระ** สง่าใส
เรียนรู้ไว้ทางภาษาพระบาลี
จ ฉ ช ฌ ญ แจกวรรณค **จ ศรี**
ต ถ ฐ ท น นี้ ต วรรณคไป
วรรณคคำค่าภาษางามความสดใส
อวรรณค **ใช้** ครบ**สามสิบสามตัว**

สระ

อ ถึง โอ อักขรทั่วแปดตัวต้น
ทำพยัญชนะออกเสียงได้ไม่หมองมัว
ชื่อ**นิสสัย**ที่อาศัยของพยัญชนะ
มาตราเบา **อ อิ อุ** ครูให้จำ
อติ ครู คำตามตัวอย่าง
อา อี ู เอ โอ โอน้ำฟุ้ง
บาลีว่า **ภาคิ วฐู เสโข**
รัสสะพยัญชนะสังโยคยาว
ทิฆะ ล้วน **รัสสะ**พยัญชนะสังโยค
ภูปาโล เอสี มนุสสินโท โกเสยโย
รัสสะล้วน ไร้พยัญชนะสังโยค
เสียงสระเป็นคู่สามตามภาษา
อิ อี นั้น **อิวันโน** โบราณสอน
สังยุตตะสระผสมเป็น **เอ โอ**

สระคนเรียกออกเสียงสำเนียงทั่ว
มิพันพัวผิดเพี้ยนวนเวียนคำ
มีสระออกเสียงได้ให้น่า
มาท่องจำชื่อ **รัสสะ** เสียงสั้นจ้ง
สระห้าตัววางดูอย่างหลัง
เรียกร้องยังชื่อ **ทิฆะ** นะเสียงยาว
แต่ **เอ โอ** **ซ้อนกัน**นั้นจักกล่าว
เช่นคำกล่าว **เสโย โสตุถิ** ฟุ้ง
ตามโลก**นิคคหิตติตปิ้องหลัง**
เสียงหนักจ้งชื่อ **ครู** ครูสอนมา
นิคคหิตหลังตามโลก **ลหุ** หนา
ทั้ง **อ อา** เรียกกัน **อวันโน**
ด้วยสุนทร **อุ ู อวันโน** โข
สื่อสัทโทสำเนียงเสียงเดียวกัน

อ อี ผสมเป็น เอ เวลากล่าว
ทั้ง เอ โอ เกิดสองฐานประสานกัน

อ อุ เล่า เป็น โอ แน่ ไม่แปรผัน
สระนั้นมีเล่ามาบาลีนัย

พยัญชนะ

อักขระวันสระสามสิบสามนี้
ทำเนื้อความปรากฏบทความนี้
ต้องอาศัยสระดีคือ นิสิต
ก ข ค ฆ ง วรรณ ก แรกนี้
ฎ ฐ ท ฒ ณ วรรณ ฎ มั่น
ป ผ พ ภ ม วรรณ ป ไว้
ย ร ล ว ส ห พ อ ไว้
ไม่เป็นพวกตามฐานกรณ์จำจรัส

ก เริ่มมี นิคคหิตสุดจุดอาศัย
คำแปลได้เห็นค่าวิชาดี
จึงจะคิดออกเสียงได้ในศักดิ์ศรี
จ ฉ ช ฌ ญ มีวรรณ จ ไป
ต ถ ฐ ท น พลัน ต วรรณไข
วรรณคำในภาษางามความเด่นดี
อ วรรณ ใช้ ครบสามสิบสามศรี
ด้วยพาที่อักษรก่อนเล่ามา

นิคคหิต

พยัญชนะ อ ยังเรียก นิคคหิต
อนุสาร ตามสระนี้ที่เรียกพา
คืออวยวะจะทำเสียง
ให้หวนคิดศึกษาเอื้ออาทร

ตามแนวคิดศาสนาไวยาหารนา
นิคคหิตว่าแปลไว้ กตสระ กรณ์
จากสำเนียงประจักษ์ตามอักษร
ทุกชั้นตอนตอบได้ในวิชา

ฐานกรณ์ของอักขระ

ฐานที่ตั้งอักขระนี้มีหกอย่าง

तालु ฐาน เพताल แต่นานมา

थनोत् पिन ओणुโธ रिมีฟปาก

อักขระบางเหล่าเลิศเกิดฐานดี

गणुโธ พलगว่า คอ ต่อภาษา

และ मुथरा ศีระชะ ปุ่มเหงือกดี

नालिका จมูกหากมากวิถิ

ฐานเดียวมีบางเหล่าสองห้องเรียกกัน

อักขระที่เกิด ในฐานเดียว อย่างนี้

อ อา ก ข ค ฌ ง ห แปดตัวหนอ

อิ อี จ ฉ ช ฌ ญ ย แปดตัวพลัน

ฏ ฐ ฑ ฒ ณ ร ฬ ทั้งเจ็ด

ต ถ ฐ ท น ล ส เจ็ดน้อย

อุ ู ป ผ พ ภ ม เจ็ด

นิคคหิตเกิดจมูกผูกพันมี

เว้นพยัญชนะวรรคที่สุต

เกิดสองฐานเนาว์นานกาลวิชา

เกิดที่คอ กณฐชา พาเสกสรรค์

เกิดเพดาน เรียกมัน์ ตาลุชา ไว้

เกิดแล้วเสร็จในศีระชะ มุทุธชา ได้

เกิดฟันให้ หนตชา เวลาดี

ฝิปากเด็ดเกิด โอณฐชา นี้

จำให้ดี นาลิกฐานชา

ง ญ ณ น ม รุดจุดไขว่

จากตำราฝากไปให้ดูกัน

อักขระที่เกิดใน ๒ ฐาน อย่างนี้

เอ โอ ตั้งห้องเกิดสองฐาน

โอ กำเนิดเกิดฐานสองห้องว่าพลัน

พยัญชนะสุดวรรคห้าเกิดฐานสอง

เรียก สกฏฐานนาลิกฐานชา

คอ เพताल กณฐतालุโธ นั้น

คอ ฝิปาก เรียก กณโธณฐโธ พา

ฐานตนคล้องและจมูก หนา

นัยวิชาว่าไว้ให้สอนกัน

ว เกิดได้ในสองฐาน ฟัน ริมฝีปาก
ห ประกอบพยัญชนะแปดตัวพลัน
ณ ณ น ม ย ล ว ห มิได้เกิด
ตามฐานเดิมของตนเรียกสำเนียงพา

เรียกมีมาก ทนโตฏฐโซ นั้น
ร้องเรียกกัน เกิดแต่ออก อรุชา
ถือกำเนิดประกอบไว้ในคोजना
กณฐชา จำไว้ให้จงดี

กรณ์ของอักขระ

กรณ์ที่ทำอักขระนี้สี่อย่างว่า
ชีวหามขุณฺห์ ท้ามกลางลิ้น นี้
ชีวโหปคฺคํ ถัดปลายลิ้นเข้ามามัน
ชีวหคฺคํ ปลายลิ้น งามตามความนัย
สกุณฺฐานํ ฐานของตน จำไว้มัน
นาสิกกุณฺฐานชะ ระเมียดดี

เป็นกรณ์ของอักขระพาสง่าศรี
กำหนดที่ ตาลุชะ ขยายไป
ที่เป็นนั้น มุทธชะ สง่าใส
รู้เอาไว้ ทันทชะ พระบาลี
กัณฐชะ นั้น โกฎฐชะ สง่าศรี
กรณ์เหล่านี้ใช้พูดพิสุจน์มา

เสียงของอักขระ

ด้วยมาตราว่าอักขระนั้น
อีกอันเล่า สระยาวสองมาตรา
สระพยัญชนะสังโยคหลัง
สระแปดตัวย่อสองพ้องกันดี
ค ช ฑ ท พ ห้าตัวนี้
เสียงอักขระบอกมาสารพัน

สระสั้นมาตราเดียว ดังภาษา
รู้กันว่าเสียงอักขระพระบาลี
กำหนดตั้งสามมาตราว่าวิไล
เสียงที่มี สั้น-ยาว ทุกคราวอัน
พยัญชนะมีถึงต่างวางสี่สัน
ทุกถ้วนอันอธิบายมิหน่ายเลย

พยัญชนะแบ่งเป็นสอง ตามที่มีเสียงก้องและไม่ก้อง

พยัญชนะ **เสียงก้อง โฆสะ** นั้น

ที่**หนึ่ง** สอง พยัญชนะห้าย่าละเลย

ที่**สาม** **สี ห้า ค ฆ ง** ได้ศรี

พ ภ ม, ย ร ล ว ห พ มี

นิคคหิต ว่าโฆสาโฆสวิมุตติ

รู้ไว้เถิดเกิดเกิดผลงามความใดใด

ไม่ก้องกัน อโฆสะ จะเฉลย

ก ข จ ฉ ฎ ฐ เอ๋ย **ต ถ ป ผ ส** นี้

ช ฌ ญ ใช้ **ท ฒ ณ, ท ธ น**

สมวิธีตามเสียงสำเนียงไว้

ดังตรองตรี สะกด ง ภาษาได้

นับเนื่องนัยภาษาน่าชื่นใจ

พยัญชนะวรรค ที่เป็นโฆสะและอโฆสะ ก็แบ่งเป็น ๒ ตามเสียงหย่อนและเสียงหนัก

พยัญชนะถูกฐานตนผลดู**หย่อน**

ถูกฐานตน**หนัก**เพียงเสียงดังใด

ที่**หนึ่ง** **สาม** วรรคห้าว่า **สลิกล**

ที่**สุด**วรรคพยัญชนะ **สลิกล** นา

กำหนดจำ **โฆสะ อโฆสะ สลิกล ธนิต**

สลิกลโฆสะ เสียงเบาไป

ธนิตอโฆสะ เสียงหนักกว่า

สลิกลโฆสะ ชนิดดี

ธนิตโฆสะ เสียงก้องกว่า

เป็นชั้นชั้นมั่นใจให้ดังงาม

เรียกสุนทร **สลิกล** ศิลป์ชานไช

ธนิต ให้ รู้ความงดงามพา

ธนิต สิ้น ที่**สอง** **สี่** มีวรรคห้า

คัมภีร์ว่าอันอื่นเห็นมิว่ากระไร

รู้เสียงคิดพึงเคียงคำนำสมัย

ทุกถ้วนในพยัญชนะพระบาลี

ที่เรียกว่า **สลิกลโฆสะ** ศรี

เสียงดังมีกว่า **ธนิตอโฆสะ** ตาม

สลิกลโฆสะ พาน่าเกรงขาม

มิเสื่อมทรามถ้อยภาษาพระบาลี ฯ

พยัญชนะสังโยค

พยัญชนะสังโยค **ซ้อนตัว** สะกด
ตำแหน่ง **หนึ่ง** **ซ้อนหนึ่งสอง** ท่องออกไป
สามซ้อนสาม ย่ำสี่ได้ในวรรคล้วน
พยัญชนะ **ห้าสุตวรรค** ประจักษ์ครัน
เว้นตัว ง ซ้อนหน้าตนผลไม่เหมาะ
ย ร ล ว หลังพยัญชนะอื่นมี
การยหิ ขิวหา ว่าไว้เกิด
ตัว **ส** เหมือน **อุสุม** ประจักษ์ครัน
ณ ณ น ม, ย ล ว พ หน้า
ย ร ล ว ส ห พ เจ็ดตัวมี
มี **เสียงกึ่งสระ** พอประจักษ์ไว้
อักขระสี่สิบเอ็ดต่างฐานพ้องสองอย่างพา
สระที่พยัญชนะได้อาศัย
พยัญชนะอาศัยสระมี

ตามแม่บทพยัญชนะขยายได้
วรรคตนได้สวัสดีทุกชีวัน
ตามสำนวนพยัญชนะสง่าสรรค์
ซ้อนหมด มันพยัญชนะทั้งห้านี้
ด้วยจำเพาะภาษาสง่าศรี
เสียงพาที่ **ผสมตัวหน้า** ว่าบอกกัน
ตามบรรเจิด พยัญชนะ **ย ร ล ว** นั้น
ตัว **ห** นั้น **หน้าตัวอื่น** เช่น **พ ร ห ม** นี้
นำออกพา **เสียงผสม** บ่มวิถิ
อัฒสระ เรียกพาที่ ถึงมาตรา
จำขึ้นใจเน้นนักหลักภาษา
คือ **นิสสัย นิสลิต** ว่าพระบาลี
เรียกชื่อไว้ **นิสสัย** สมตามวิถิ
นิสลิต นี้ตามประเภทเจตจำนงค์

คำถามท้ายบท

จงตอบคำถามต่อไปนี้ให้ถูกต้อง

๑. บาลีไวยากรณ์ แบ่งออกเป็นกี่ภาค อะไรบ้าง แต่ละภาคว่าด้วยเรื่องอะไร ?
๒. อักขระ (อักษร) แปลว่าอะไร ในภาษาบาลีมีอักขระกี่ตัว อะไรบ้าง ?
๓. พยัญชนะวรรคมีกี่ตัว แบ่งออกเป็นกี่วรรค อะไรบ้าง ?
๔. จงบอกความหมายของคำต่อไปนี้ให้ถูกต้อง นิสสัย, นิสสิต, รัสสะ, ทีฆะ
๕. อักขระ อัม เรียกว่าอะไร แปลว่าอะไร ?
๖. ฐาน คืออะไร มีกี่อย่าง อะไรบ้าง ?
๗. ตาลุชา, ทนตชา, กณฐตาลุโช แปลว่าอะไร มีกี่ตัว ได้แก่อักษรอะไร ?
๘. กรณ คืออะไร มีกี่อย่าง อะไรบ้าง ทันตชะ, มุทธชะ ใช้กรณใดกระทำเสียง ?
๙. คำว่า อโฆสสะ, โฆสสะ, สิลล, ธนิต แปลว่าอะไร ได้แก่อักษรตัวไหน ?
๑๐. พยัญชนะสังโยค คืออะไร พยัญชนะตัวที่ ๑ ซ้อนหน้าตัวไหน และตัวที่ ๓ ซ้อนหน้าตัวไหน ?

